

Innehåll

Inledning: Tragedin för sunda förnuftets moral 11

DEL I

Moraliska problem

1. Allmänningens tragedi 29
2. Det moraliska maskineriet 39
3. Konflikter på de nya betesmarkerna 79

DEL II

Moral, snabb och långsam

4. Spårvagnslära 119
5. Effektivitet, flexibilitet och hjärnans dubbla processer 147

DEL III

Gemensam valuta

- 6. En lysande idé 163
- 7. På jakt efter en gemensam valuta 191
- 8. Upptäckten av en gemensam valuta 207

DEL IV

Moraliska övertygelser

- 9. Förfärande handlingar 229
- 10. Rättvisa och skälighet 275

DEL V

Moraliska lösningar

- 11. Djuppragmatism 311
- 12. Bortom sikta och tryck av-moralen: sex regler för moderna herdar 371

Tack 379

Noter 383

Litteratur 410

Bildkällor 427

Register 428

Inledning

Tragedin för sunda förnuftets moral

Öster om en djup, mörk skog föder en stam av herdar upp får på en gemensam betesmark. Här är regeln enkel: varje familj tilldelas samma antal får. Familjerna skickar representanter till ett äldsteråd som styr över allmänningen. Under årens lopp har rådet tvingats fatta svåra beslut. Så började till exempel en familj föda upp ovanligt stora får, så att de lade beslag på mer av allmänningen för egen del. Det satte rådet stopp för, efter en hetsig diskussion. En annan familj ertappades med att förgifta grannarnas får. För detta straffades familjen hårt. Alltför hårt, enligt vissa. Inte hårt nog, menade andra. Trots dessa utmaningar har östra stammen överlevt, och dess familjer har blomstrat, vissa mer än andra.

Väster om skogen finns en annan stam vars herdar också delar på en gemensam betesmark. Men där bestäms storleken på en familjs flock av familjens storlek. Även här finns ett äldsteråd, som har tvingats fatta svåra beslut. En särskilt fruktsam familj hade tolv barn, många fler än de andra. Vissa klagade på att de utnyttjade en alltför stor andel av allmänningen. En annan familj drabbades av sjukdom och miste fem av sina sex barn inom loppet av ett år. Vissa tyckte det var orättvist att förvärra deras tragedi genom att minska deras tillgångar med mer än hälften. Trots dessa utmaningar har

västra stammen överlevt, och dess familjer har blomstrat, vissa mer än andra.

Norr om skogen finns ännu en folkstam. Här finns ingen gemensam betesmark. Varje familj har sin egen jordlott, omgärdad av ett stängsel. Lotterna varierar starkt i fråga om storlek och bördighet. Det beror delvis på att vissa av de nordliga herdarna är klokare och flitigare än andra. Många sådana herdar har utvidgat sina ägor genom att använda sina överskott till att köpa mark av mindre framgångsrika grannar. Vissa nordliga herdar är mindre framgångsrika än andra helt enkelt för att de har haft otur och förlorat sin flock eller sina barn i sjukdomar, trots att de gjort sitt bästa. Andra herdar återigen är ovanligt lyckligt lottade och äger stora, bördiga marker, inte för att de är särskilt kloka eller flitiga utan för att de har ärvt dem. Här i norr gör de äldstes råd inte särskilt mycket. De ser bara till att herdarna håller sina löften och respekterar varandras egendom. De stora skillnaderna i välstånd mellan de nordliga familjerna har varit en källa till många konflikter. Varje år dör en del nordbor under vintern, i brist på mat och värme. Trots dessa utmaningar har den nordliga stammen överlevt. De flesta av stammens familjer har blomstrat, vissa mycket mer än andra.

Söder om skogen finns en fjärdre stam. De delar inte bara på betesmarken utan äger även djuren gemensamt. Deras äldsteråd är mycket aktivt. De äldste sköter stammens hjord, fördelar uppgifter bland folket och övervakar deras arbete. Frukterna av stammens arbete delas lika mellan alla medlemmar. Detta är en källa till många konflikter, eftersom vissa stammedlemmar är klokare och flitigare än andra. Rådet får ofta ta emot klagomål över lata arbetare. Men de flesta medlemmar av stammen arbetar hårt. Vissa motiveras att arbeta genom sin samhällsanda, andra av fruktan för grannarnas klander. Trots sina prövningar har den sydliga stammen överlevt. Dess familjer är i genomsnitt inte lika välbeställda som de i norr, men de klarar sig nog så bra, och i söder har ingen någonsin dött under vintern i brist på mat eller värme.

En sommar drog en stor brand fram genom skogen och lade den i aska. Därefter föll väldiga regn och inom kort hade landskapet, som tidigare varit täckt av tät skog, förvandlats till en stor vidd av mjukt sluttande, gräsbevuxna kullar, perfekt för betesdjur. Stammarna i grannskapet strömmade till för att göra anspråk på marken. Detta var en källa till många konflikter. Den sydliga

stammen förklarade att de nya betesmarkerna tillhörde alla människor och måste bearbetas gemensamt. De bildade ett nytt råd för att sköta de nya betesmarkerna och uppmanade övriga stammar att skicka representanter. Herdarna i norr hånskrattade åt förslaget. Medan sydlänningarna smidde sina stora planer byggde familjer i norr hus och stenmurar och släppte ut sina djur på bete. Många inom de östra och västra stammarna gjorde detsamma, om än inte lika energiskt. Vissa familjer skickade representanter till det nya rådet.

De fyra stammarna stred förbittrat sinsemellan och många liv spilldes, bland såväl människor som djur. Obetydliga gräl förvandlades till blodiga fejder, som övergick i dödliga strider. Ett sydligt får smet in på en nordbons fält. Nordbon återlämnade det. Ännu ett sydligt får gjorde likadant. Nordbon krävde en avgift för att återlämna det. Sydlänningarna vägrade betala. Nordbon slaktade fåret. Sydlänningarna tog tre av nordbons får och slaktade dem. Nordbon tog tio av sydlänningarnas får och slaktade dem. Sydlänningarna brände ner nordbons gård, och ett barn dog. Tio familjer från norr marscherade mot sydlänningarnas församlingshus och satte eld på det, och tiotals sydlänningar dog, däribland många barn. Våldet och hämnden böljade fram och tillbaka, och de gröna kullarna dränktes i blod.

Saker och ting blev inte bättre av att stammar från fjärran länder kom för att bosätta sig på de nya betesmarkerna. En stam hävdade att de nya betesmarkerna var en gåva till dem från deras gud. Den stora skogsbranden och de grönskande kullarna hade förutspåtts av deras heliga bok, sa de. En annan stam gjorde anspråk på de nya betesmarkerna som sitt fäderneärvda hemland, som de hade fördrivits från många generationer tidigare, innan det fanns någon skog. Det kom stammar med regler och seder som för utomstående tedde sig ganska märkliga, för att inte säga rent löjliga: svarta får skulle inte få sova i samma inhägnad som vita får. Kvinnor måste täcka sina örsnibbar när de gick utanför hemmet. Att sjunga på onsdagar var strängt förbjudet. En man beklagade sig över en grannkvinna som vallade sina får med blottade örsnibbar mitt framför hans känsliga söner. Kvinnan vägrade täcka sina örsnibbar, vilket gjorde hennes fromma granne rasande. En liten flicka sa till en liten pojke att det inte fanns någon sådan gud som hans familj tillbad. Den bestörte pojken berättade det för sin far, som beklagade sig hos

flickans far. Fadern försvarade sin dotter, berömde hennes skarpa intellekt och vägrade be om ursäkt. För detta dödades han, i enlighet med lagarna hos den stam han hade kränkt. Och så tog ännu en blodig fejd sin början.

Trots sina stridigheter är herdarna på de nya betesmarkerna på många sätt mycket lika varandra. För det mesta önskar de sig samma saker: friska familjer, god och närande föda, bekväma bostäder, arbetsbesparande verktyg, fritid att tillbringa med vänner och familj. Alla herdar tycker om att lyssna på musik och lyssna till historier om hjältar och skurkar. Och även när de strider mot varandra fungerar deras medvetanden på likartade sätt. Sådant som de uppfattar som orättvist gör dem arga och upprörda, och de motiveras att strida av både egenintresse och rättvisekänsla. Herdarna strider inte bara för sig själva utan för sina familjer, vänner och andra stammedlemmar. De strider hedersamt och skulle skämmas över att göra något annat. De slår noga vakt om sitt rykte, bedömer andra utifrån deras gärningar och tycker om att diskutera.

Trots sina skillnader har stammarna på de nya betesmarkerna vissa grundläggande värden gemensamt. Inte i någon stam är det tillåtet att vara alltigenom självisk, och inte i någon stam förväntas medlemmarna vara alltigenom osjälviska. Till och med i söder, där hjorden är gemensam, står det arbetarna fritt att ägna sig åt sina egna intressen efter arbetsdagens slut. Inte i någon stam tillåts vanliga medlemmar att ljuga, stjäla eller skada varandra som de vill. (Men i vissa stammar får vissa privilegierade individer göra vad de behagar.)

Stammarna på de nya betesmarkerna ägnar sig åt bittra, ofta blodiga konflikter trots att de alla, på sina olika sätt, är moraliska folk. De strider inte för att de i grunden är själviska, utan för att de har oförenliga uppfattningar om hur ett moraliskt samhälle bör se ut. Detta är inte bara akademiska oenigheter, även om deras lärda också har sina tvister. Snarare är varje stams filosofi inflätad i dess vardagsliv. Varje stam har sin egen version av vad som är moraliskt sunt förnuft. Stammarna på de nya betesmarkerna strider inte för att de är omoraliska, utan för att de ser livet på de nya betesmarkerna

ur högst olikartade moraliska perspektiv. Detta kallar jag *tragedin för sun-
da förnuftets moral*.

Liknelsen med de nya betesmarkerna är påhittad, men tragedin för sun-
da förnuftets moral är verklig. Detta är det moderna livets centrala tragedi,
den djupare tragedin bakom de moraliska problem som splittrar oss. Den
här boken handlar om att försöka förstå och till sist lösa dessa problem. Till
skillnad från många författare av populära böcker lovar jag inte att hjälpa
läsaren att lösa sina personliga problem. Det jag har att erbjuda, hoppas jag,
är klarhet – och med den klarheten även motivationen och möjligheten att
alliera sig med andra likasinnade.

Den här boken är ett försök att förstå moralen från grunden. Det handlar
om att förstå vad moral är, varifrån den kommer och hur den är implemente-
rad i våra hjärnor. Det går ut på att förstå moraliska problems djupstruktur,
liksom skillnaderna mellan de problem som våra hjärnor har utformats för
att lösa och de specifikt moderna problem vi står inför i dag. Slutligen hand-
lar det om att ta denna nya förståelse av moralen och förvandla den till en
universell moralfilosofi som medlemmar av alla mänskliga stammar kan dela.

Det är en ambitiös bok. Jag började utveckla bokens idéer under de sena
tonåren, och de har lett mig genom två sammanflätade karriärer – som
filosof och som naturvetare. Boken hämtar inspiration från det förflutnas
stora filosofer. Den bygger också på min egen forskning inom moralisk
kognition, ett nytt område där metoder inom experimentell psykologi och
kognitiv neurovetenskap tillämpas för att kasta ljus över det moraliska tän-
kandets struktur. Slutligen stödjer jag mig på det arbete som utförts av
hundratals samhällsvetare, som har upptäckt förbluffande saker om hur vi
fattar beslut och hur våra val formas av kultur och biologi. Den här boken
är mitt försök att sätta samman alltihop, att förvandla dessa vetenskapliga
självinsikter till en praktisk filosofi som kan hjälpa oss att lösa våra största
problem.